Toplumsal bilimler yıllarca doğa bilimlerini taklit ettiler. Doğa bilimlerindeki gelişme sürekli olarak daha ileride olduğu için bu taklit bir dönem için normal sayılabilir. 19. yüzyıl bu konuda en gelişmiş örnekleri sergiledi denilebilir. Sosyolojinin kurucularından sayılan Emile Durkheim'ın intihar üzerine yazdığı ve klasikler arasında sayılan kitabı ve döneminde yayınlanan başka eserlerde doğa bilimleri anlayışının izleri açık olarak görülebilir.

İlk etnologlar arasında Morgan'ın yanı sıra Engels'in de adı anılır. **Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni** adlı kitabı etnolojide doğa bilimlerindeki anlayışın egemenliğinin açık göstergesidir. Engels, ABD'li etnolog Morgan'ın araştırmalarına dayanarak bu kitabı yazmıştır. Doğa bilimlerindeki anlayışın önemli yanlarından bir tanesi, gerçeğin evrensel olmasıdır. Saf su deniz kıyısındaki atmosfer basıncında yüz derecede kaynar. Dünyanın neresinde olursa olsun, bu böyledir. Aynı anlayış toplum bilimlerine kolay genellemeler yapmak olarak yansır. Morgan etnolojik araştırmalarını belirli bölgelerde yapar ve Engels bu sonuçları evrenselleştirir. Gerçek ise hiç de böyle değildir. Morgan'dan sonra başka etnologlar başka alanlarda araştırmalar yapmışlar ve kendisinin ulaştıklarından farklı sonuçlara ulaşmışlardır. Bu da normaldir çünkü toplum bilimlerinde "aynı şartlar" mevcut değildir.

Devletin ve özel mülkiyetin ortaya çıkması insanlık tarihinde hiç de Engels'in vardığı sonuçlara uygun olarak gerçekleşmedi. Eski insan topluluklarının da farklı tarihleri vardır ve farklı sonuçlar üretirler.

Morgan'ın ulaştığı sonuçlar günümüz etnolojisinde dikkate alınmaz. Morgan alanında ilk olduğu için önemlidir, araştırmaları ardından gelenlere yol göstermiştir ama bu durum vardığı sonuçların doğru olduğu anlamına gelmez.

Etnolojide Morgan'ın konumu bu iken, Marksistler ve Marksist-Leninistlerin **Ailenin Devletin ve Özel Mülkiyetin Kökeni**
'ni hala teorik eğitimlerini alacakları önde gelen yapıtlardan birisi olarak görmeleri ancak tutuculukla açıklanabilir.

Kolay açıklama varken zor işlere girmenin ne gereği var, öyle değil mi?

Benzer durum **Doğanın Diyalektiği** için de söz konusudur. Bu kitap doğa bilimlerinin 19. yüzyıldaki konumundan hareketle yazılmıştır ve o konum çoktan aşılmıştır. Newton mekaniği, elektromanyetik alan teorisi aşılmıştır. 20. yüzyılda fizikte yaşanan iki büyük devrim 19. yüzyıl fiziğini aşmıştır. Fizikçiler için durum böyle olmakla birlikte diyalektik materyalistler bir kere doğru olanın her zaman doğru kalacağını sanarak **Doğanın Diyalektiği**'ni içeriği aşılmış bir yapıt olarak görmemeye devam ederler.

Einstein'ın ilgili kitabı değerlendirirken, "Kitap, yazarı tarihsel bir kişilik olduğu için önemlidir, yoksa kitapta ne fiziğin tarihi ne de bugünkü sorunları hakkında önemli bir belirleme bulunmuyor" yaptığı belirleme de bu gerçeği yansıtır.

Eskinin aşılması ve yeni kavramların kullanılması kolay değildir. Doğa biliminde bile kolay olmayan bu durum, toplum bilimlerinde daha da zordur.

Dün Werner Heisenberg'in **"Quantentheorie und Philosophie"** (Parçacık Teorisi ve Felsefe) kitabını bitirdim. İnce bir kitaptı ve konu hakkında da bilgi sahibi olduğum için kısa sürede bitirmek sorun olmadı.

Heisenberg, fizikteki ikinci devrimin birkaç önemli isminden bir tanesidir. İlk devrim Einstein'ın görelilik kuramı, ikincisi parçacık mekaniğidir ve önde gelen isimleri de Heisenberg, Erwin Schrödinger, Niels Bohr'dur. Bunlara Wolfgang Pauli de eklenebilir.

Fizikteki devrim 1900 yılında Max Planck'ın büyük buluşuyla başlar: ısınan bir cisimden dışarıya yayılan enerji süreklilik göstermez, paketler halinde yayılır. Bu anlayış enerjinin yayıldığı ya da emildiği başka alanlarda da uygulanabilir ve o güne kadarki fizik kuramlarıyla açıklanması mümkün değildir. Araştırmalar, tartışmalar, uluslararası kongreler birbirini izler. İlk olarak yeni bulunanla fiziğin bilinen kuramlarını uyuşturma yolu denenir ama başarılı olunamaz. O yıllarda genç bir bilim adamı olan Heisenberg bu süreci yaşayanlardandır. "Fizikteki ilerlemeyi, yeni bulunanları, klasik fiziğin (Newton fiziği kastediliyor) kavramlarıyla açıklamak mümkün değildi" der. Bunun için büyük çaba harcarlar ama olmaz.

Fizikte 1925-26'da gerçekleşen ikinci devrim ya da parçacık mekaniği, ilk devrimden daha da sarsıcıdır; fiziksel dünya anlayışını kökten değiştirir. Özellikle Heisenberg'in "belirsizlik ilkesi" bu devrimin önemli bir bileşenidir.

Fizik önemli oranda matematiğe dayandığı için bu devrimin boyutlarını matematikte görmek zordur. Büyük kitleler için söz konusu olan, "bugünkü koordinatlar ve hız bilinirse, gelecek de bilinebilir" anlayışı atom altı parçacıklar için geçerli değildir. Dünyanın ve ayın koordinatlarıyla hızını biliyorsanız, ay tutulmasının ne zaman gerçekleşeceğini de önceden (a priori) bilebilirsiniz. Maddenin küçük parçalarında ise geleceği önceden bilebilmek mümkün değildir.

Fizikte farklı kavramların kullanılmaya başlanması 20. yüzyılın başındaki devrimlerden yaklaşık 30 yıl sonra başlar. Bu kavramların yerleşmesi de ayrı bir tartışma ve yeniye direniş sürecini içerir.

Fizikteki son gelişmeleri inceleyen kapsamlı son eser Lenin'in **Materyalizm ve Ampiriokritisizm** 'idir ve önemli oranda eksiktir. Lenin bu kitabında çoktan gerçekleşmiş olmasına rağmen fizikteki ilk devrim hakkında değerlendirme yapmaz. Yapmaması da normaldir çünkü fizik eğitimi görmeden böyle bir değerlendirme yapmak doğru olmaz.

Sonraki yıllarda materyalizm kavramı değişir. Bilim insanlarının büyük çoğunluğu materyalisttir ama bu materyalizm Marx-Engels-Lenin'in anladığından farklıdır. "Evren hareket halindeki maddeden ibarettir" anlayışı doğru değildir. En basitinden beyinin işleyişini bu temelde açıklayamazsınız. Beyinde olup biten her şey madde ve hareketle ilgilidir ama bunlara indirgenemez.

Başka bir örnek evrim teorisinden verilebilir. Darwin'den sonra türlerin gelişmesiyle ilgili olarak yapılan çok sayıda inceleme, evrim değil, katılımcı evrim anlayışının doğru olduğunu gösterdi. Canlıların evrimi sadece değişen çevre koşullarına ne oranda uyabildikleriyle açıklanamaz; kendilerinin bu koşullara karşı ne yaptıklarıyla da belirlenir.

Bir alanda iklim değişir, kuraklık başlar. Kalanlar ya ölür ya susuz yaşamaya alışır ki mümkün

değildir ya da göç eder. Burada göç, değişen çevre koşullarına karşı direnmektir, canlının kendi evrimine katkıda bulunmasıdır.

Yazıyı daha uzatmadan sosyalizmde 1990 sonrasındaki duruma geçersek…

Yeni kavramlar gerekiyor. Sosyalizm 20. yüzyılın başında ve sonunda dünya çapında etkisi olan iki büyük felaket yaşadı: 20. yüzyılın başında sosyal demokrat partiler –o yıllarda komünistler bu adı kullanırdı- büyük oranda Birinci Dünya Savaşı'nı desteklediler. 1989-1991'de ise dünyanın üçte birini kaplayan sosyalist sistem yıkıldı ve sosyalizm sonrası kapitalizm dönemine geçildi.

Bilgisayarlaşmayı içeren ve sosyalizmin dünya sahnesinden çekilmesinde önemli rol oynayan üçüncü sanayi devrimini ve şimdiki robotlaşmayı ya da dördüncü devrimi; reel sosyalizmin yarattığı insan tipinde açık olarak ortaya çıkan sonuçlarını, işçilerin dünya çapındaki durumunu eskinin kavramlarıyla açıklamak mümkün değildir. Ya bütün gelişmelere gözünüzü kapayacaksınız ya da günlük geçerliliği olan eklektik bazı uygulamalar yapacaksınız ki bunların ömrü de fazla sürmüyor.

Sürecek…